

РАБОТА ПО СЛУЧАЙ В ОБРАЗОВАНИЕТО – ПСИХОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ

Станислав Пандин

2. СУ „Акад. Емилиян Станев“ – София

Резюме. Настоящата статия разглежда психологическата работа по случай за изготвянето на становище на полето на училищната психология.

Keywords: school psychology; casework

Въпросното становище има за цел да отговори на въпросите *как* и *по какъв начин* претърпени физиологични увреждания вследствие на автомобилна катастрофа се отразяват на психичната дейност на дете в начална училищна възраст. В този контекст трябва да се отбележи, че въз основа на направена медицинска експертиза непосредствено след случилото се е установено, че пострадалата е претърпяла черепномозъчна травма със загуба на съзнание.

За целите на настоящото бяха използвани следните психологически методи за изследване:

- наблюдение;
- беседа;
- полуструктурирано интервю за оценка на травматични преживявания при деца (*DSMIII-R*);
- аналитични методи;
- проективни методи.

Наблюдение и беседа

Буди притеснение фактът, че не е била оказана първична кризисна интервенция, както и последващи консултации, що се отнася до работата с детето от страна на детско-юношески психолог. Навременната психологическа помощ неминуемо би оказала благотворно влияние върху психичното здраве на момичето. Когато не се работи психологически с дадено травматично съдържание (в случая с методи и похвати на детската психология), детската душа прави всичко възможно да отстрани информацията, свързана с въпросната ситуация, т.е. да премахне по един или друг начин душевната болка. При децата на тази възраст това се случва посредством набор от разнообразни психични защитни механизми.

Така например *отрицанието* ни „вменява“ да не подхождаме вербално, дори да не мислим за случилото се, като по този начин психиката ни „счита“, че едва ли не проблемът е разрешен, т.е. това е вътрешната ни убеденост, че на пръв поглед такъв не съществува. Има вероятност това да доведе до някои невротични състояния впоследствие, а именно в следващи етапи на психо-социално включително психо-сексуалното развитие на човека.

В наши дни все повече започва да се налага твърдението, че психичните защитни механизми вече трудно могат да бъдат категоризирани във възрастов аспект, така както ги познаваме от класиците в психологията. Практиките наблюдават *незрели*, а дори и *зрели* защити при някои деца във възрастта непосредствено след Едипова ситуация, като обясненията по настоящото са разностилни и засягат по-ранното сексуализиране на либидото, изчезващия латентен период, информационния поток и т.н. Затова и в настоящата статия ще се опитам да погледна на нещата от по-различен ъгъл посредством по-машабен „арсенал“ от разглеждани защити.

С оглед на написаното в последните три абзаца дори и само ежедневните разговори със специалист могат да доведат до процес на *сублимация* – *трансформиране на неприемливи житейски аспекти в приемливи амбиции и действия*. Сублимативното при възрастните е съзнателен акт и той води до редуциране и преустановяване на процеса на изтласкване на някакво нежелано съдържание.

Трябва да се има предвид, че в разглеждания случай травматичното е не само самото събитие, но и болничните заведения, липсата на психологическа интервенция и пр. Може да се каже, че анализът и впоследствие синтезът на случилото се водят до пълното осъзнаване на частично изтласканото травматично съдържание, като най-важното тук е **приемането** на тази информация от страна на детето. А това е своего рода акт в посока на сублимиране, но разбира се, с външна намеса.

Полуструктурирано интервю за оценка на травматични преживявания при деца (DSMIII-R)

Използването на полуструктурирано интервю има редица ползи в сравнение с анкетите в писмена форма. Това повишава точността на измерване, тъй като тя се изразява в пряката комуникация и създава взаимно доверие между специалиста, в мое лице в настоящия случай, и детето. Като цяло, може да се каже, че прекият контакт и „живото“ общуване имат, не на последно място, и своя терапевтичен аспект.

Резултати от полуструктурираното интервю:

- има силно изпитан страх от детето непосредствено след събитието;
- има чувство за пълна безпомощност непосредствено след събитието;
- спомня си за случилото се повече от веднъж;
- не споделя неприятните спомени за преживяното;

- отразява се на самочувствието му в негативен аспект, когато мисли за това;
- случвало му се е повече от веднъж неприятните чувства, преживени тогава, да се появяват отново, все едно ситуацията се повтаря (т.нар. „машина на времето“);
- случвало се е да се буди нощем повече от веднъж;
- случвало се е да сънува неприятни сънища и кошмари повече от веднъж;
- желае да спи до майка си повече от веднъж;
- стряска се, когато неочаквано чуе силен шум;
- не се кара по-често с другите хора;
- не се старее да се държи на разстояние от възрастните;
- старее се да избягва каквото и да е, което му напомня за някаква неприятна случка или произшествие;
- старее се да избягва места, които му напомнят за нещо неприятно в миналото му, и полага специални усилия за това;
- старее се да избягва действия, които му напомнят за нещо неприятно в миналото му, и полага специални усилия за това;
- старее се да избягва разговори, които му напомнят за нещо неприятно в миналото му, и полага специални усилия за това;
- по-скоро се старее да избягва общуването с хора, които му напомнят за нещо неприятно, и полага специални усилия за това;
- не му е необходимо повече време, отколкото преди, за да изпълнява задълженията си;
- струва му се, че околният свят не се е променил след ситуацията;
- не са променени представите му за бъдещето.

Аналитичен метод

Използван е с оглед на изминалия период от време от катастрофата до настоящото изследване, т.е. става въпрос за работа с информация и на безсъзнателно ниво. Най-плодотворните методи за вникване в детската душа се основават на аналитичния модел в психологията. Идеята е специалистът да достигне и до най-отдалечените кътчета на детската душевност.

В сънищата на децата след четиригодишна възраст специалистите може да откриват т.нар. „изтласкано съдържание“, т.е. фактите и събитията, които ни притесняват по някакъв начин, биват изтласквани някъде дълбоко в психиката ни. Условно казано, в нашите сънища се изразяват нашите потиснати, неосъществени желания или нашите потиснати, неразрешени страхове. *Манифестираното съдържание* на съня е тази информация, която детето помни и впоследствие може да вербализира (адекватната информация, с която специалистът се занимава, е *скорошната* такава, т.е. съновидението, с което се работи, трябва да е „прясно“). Латентното съдържание на съня не се разпознава на

първ поглед, като причината се състои в това, че латентните мисли са свързани с безсъзнаването. И така, манифестираното е изопаченият заместител на латентното и целта на сънотълкуването е да достигнем до т.нар. *изтласкана информация* в безсъзнателното пространство.

Посредством сънотълкуването се проследява т.нар. *процес на работа на съня*, като основното тук е, че *изопачаването* на безсъзнателната информация води до манифестираната такава. Това ние постигаме чрез определени *техники* на тълкуването.

Що се касае до техниката, използваща асоциативните мисли на изследваните, трябва да се обърне специално внимание на т.нар. *хрумвания*, които активно „боравят“ с безсъзнателната информация и често „издърпват“ цели „композиции“ асоциативен поток. Хрумванията никога не са безпредметни или случайно представени, а точно обратното – те ни въвеждат в основния контекст на проблема. По друг начин казано, хрумването поражда свободния асоциативен поток, като специалистът трябва да бъде особено бдителен, когато става дума за т.нар. *запазване на изходната представа*. Въпросното запазване до голяма степен зависи и от нагласата, и от концентрацията на вниманието на изследвания.

При децата, в частност при изследваната, това се постига по-трудно, отколкото при възрастните индивиди. Иначе казано, *добрата асоциация е хрумване в рамките на изходната информация*.

При изследваното дете хрумването е обусловено от изтласканото съдържание, детерминирано от травматичното събитие, т.е когато хрумването е пряко следствие от запазването на изходната представа, то може да идентифицира първообраза на проблема.

В съновиденията на момичето се наблюдава повторемост на детайлите. Повтарящото се съновно съдържание тук е безусловно свързано с травматичното събитие. Когато става въпрос за едни и същи елементи на съновидението, които са статични във времето (за месеци, години – при всеки е индивидуално, до преустановяването на съответната душевна болка), то тогава вероятно става дума за неразрешен конфликт на ниво детска психика (аналитичният инструментариум при научното сънотълкуване е използването на свободния асоциативен поток и специфичната съновна символика).

Проективен метод

Подобно на аналитичните методи за изследване на детската душевност и проективните методи до голяма степен се осланят на спецификите на символите в контекста на детските рисунки.

Понастоящем се наблюдава занижаване на самооценката (самочувствието) на момичето, което определено кореспондира със статуквото на Аз-образа. Така например и в двете тематични рисунки малолетната задраска фигурата, в която бе припознала себе си.

Когато нивата на самооценка се различават от реалните, то неминуемо става въпрос за поддържането и продължаването (*приемствеността*) на този процес във времето, особено в онези случаи, в които децата не получават навременна психологическа помощ. С други думи, вероятно може да предстоят дадени проблеми в общуването с връстниците, комуникативни проблеми на ниво неформална група и съответния статус в тази група, юношески разочарования и др.

С оглед на обобщените резултати от полуструктурираното интервю, както и въз основа на резултатите от другите психологически методи за изследване на детската психика, могат да бъдат направени частни изводи.

– Момичето не е получило **навременна** кризисна психологична интервенция. Не е оказана необходимата психологическа консултативна и последваща терапевтична помощ на девойката с изключение на приложена в по-ранен етап психиатрична експертиза. Това само по себе си говори недвусмислено за активизиран процес на изтласкване на травматичната информация за събитието, който механизъм според съвременните практики се наблюдава при здрави деца, юноши и възрастни и целта му е да „запази“ душевното им спокойствие. Това обаче не е правилната форма на автолечение, а напротив, води до съществено увеличение и натрупване във времето на нервно напрежение. Имам предвид, че такава изтласквана във времето информация работи на безсъзнателно ниво като катализатор на тревожности, които понастоящем са видими до голяма степен в безсъзнателно съдържание при изследваните, а това е видимо за нас, специалистите, посредством необходимия инструментариум – въпросници, проективни методи за изследване на детската психика, както и на ниво травматични съновидения (страшни, повтарящи се такива).

– В процеса на психологическата работа установих, че момичето няма никакво желание да разговаря за събитието. Това е класически случай, както бе споменато, на **изтласкване** на съдържание. В случая се наблюдава безсъзнателен отказ да бъде признато *нещото*, което може да създаде тревожност, а дори и чувство за вина у момичето. По този начин се отхвърля нежеланата информация, която предизвиква страдание у детето.

– Не се наблюдава **изместване** (т.нар. **обръщане срещу себе си** по А. Фройд) на травматично съдържание, т.е. няма сведения за тенденции към самонараняване и мазохизъм (някои автори обясняват бъдещи суицидни тенденции с тук споменатото). Не е открита и **компенсация**, която да активизира психичния свят на момичето от една сфера в друга.

– Отговорността за собственото поведение не се свързва с **екстернализацията** (оправдаване на постъпките с други хора напр.) вследствие на ситуацията, т.е. момичето не бяга от отговорност, що се отнася до случилото се, но не се наблюдава и чувство за вина, що се касае до ситуацията.

– Не се наблюдава желание за **контролиране** на събития и обекти с оглед на редуциране на тревожности вследствие на катастрофата.

– Възможно е момичето да е **соматизирало**, т.е. да е проявявало физиологични вместо психични реакции непосредствено след катастрофата.

– Не се наблюдава **пасивно-агресивно** поведение понастоящем, което ще рече, че агресията към другите и към себе си би могла да бъде индиректна.

– Наблюдават се **регресивни тенденции**, които не са привични за календарната възраст на детето. Има вероятност те да са причинени от стрес и фрустриране, което означава автоматично, че личността се връща към по-ранни етапи на инфантилни поведенчески механизми, които в случая касаят и когнитивната, и емоционалната сфера.

– Не се наблюдава **компенсация**, като защитен механизъм на изравняване на психични и физиологични дефицити.

– Не се наблюдава **бягство** от реалността, настоящето не се игнорира като такова; фантазията работи в норма за възрастта.

– Има вероятност за **затваряне** в себе си, що се отнася до методите на наблюдение и беседа. Момичето няма желание да говори за травматичното събитие. Емоцията е болезнена и това е причината да бъде частично изтласквана.

– Има вероятност за отминало **блокиране**, което по класиците е незряла защита за временно несъответствие на мисли, емоции и действия вследствие на преживяна травма. Непосредствено след катастрофата е констатирана загуба на съзнание. В направената психиатрична експертиза също е опоменато блокирането като възможно обяснение за временни несъответствия в мисленето, както и в афективен план.

– Не се наблюдават **агресия** и **автоагресия** извън допустимите календарни стойности.

– Не се наблюдава **реактивност** понастоящем.

– Има малка вероятност от **деструкции** на полето на сексуалността вследствие на събитието при активизирането на либидото в периода на юношеството. Потиснатата сексуалност би могла да доведе до регрес в по-ранни етапи от развитието на момичетата, както и до нежелани фиксации. Понастоящем момичето е в т.нар. „латентен период“ на развитие, в който период все още няма сексуализиране на либидото, т.е. не се наблюдава травмиране в този аспект поради факта, че то (либидото) все още не може да бъде наблюдавано.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

Pandin, S. (2010). Spetsifika na detskite sanishta. V: *Obshtestveno vazpitanie*, XLIX, 2010, №2, s. 14 – 22. [Пандин, С. (2010). Специфика на детските сънища. В: *Обществено възпитание*, XLIX, 2010, №2, с. 14 – 22.]

Pandin, S. (2013). Protsetsat na izopachavane na latentnata informatsiya v detski sanovideniya. V: *Philosophy*, XXII, 2013, kn. 4, s. 483 – 487.

[Пандин, С. (2013). Процесът на изопачаване на латентната информация в детски съновидения. Във: *Философия*, XXII, 2013, кн. 4, с. 483 – 487.]

Tarabrina, N (2001). *Praktikum po psihologii posttravmaticheskogo stressa*. Izdatelskiy dom „Piter”. [Тарабрина, Н (2001). *Практикум по психологии посттравматического стресса*. Издательский дом „Питер”.

CASEWORK IN EDUCATION – PSYCHOLOGICAL ASPECTS

Abstract. This article examines the psychological casework in the field of school psychology.

✉ **Mr. Stanislav Pandin**

School Psychologist and School Counselor
2nd High School “Academician Emilian Stanev”
36, General Souvorov St.
1000 Sofia, Bulgaria
E-mail: 2sou.sofia@gmail.com

Part-time Lecturer
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: stanislavpandin@abv.bg